

INGA STRUNGYTĖ-LIUGIENĖ

Vilniaus universitetas
inga.strungyte@flf.vu.lt

Ar trys anoniminės giesmės surinkimininkų giesmyne *Wiffokies Naujes Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai (1817)* susijusios su Gotfrydo Ostermejerio giesmynu *Giesmes šwentos Bažnycoje ir Namej' giedojamos (1781)*?

1. Mažojoje Lietuvoje XVIII amžiaus antrojoje pusėje evangelikų liuteronų tikėjimą išpažįstantys lietuvininkai pradėjo rengti privačias namų pamaldas, vadinamus *surinkimus*, kuriuose ypatingas dėmesys buvo skiriamas giedojimui ir maldai. XIX amžiuje išplitus surinkimams, atsirado poreikis išleisti namų pamaldoms giesmyną. 1800 metais Karaliaučiuje pasirodė Endriko Mertikaičio, pasauliečio, surinkimų pamokslininko (vad. *sakytojo*), buvusio Prūsijos kareivio iš Pakalnės pirmasis surinkimininkų giesmyno leidimas (jis aprašytas pagal šaltinius). Paklausaus giesmyno leidybos ėmėsi naujos spaustuvės Tilžėje įkūrėjas Heinrichas Postas. Antrąjį to paties Mertikaičio parengtą leidimą, pavadintą *Wiffokies Naujes Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai*, išleido 1817 metais (toliau – *MerG*).
2. Šis nedidelės apimties veikalas (146 giesmės) iš dalies yra kompiliacinis: 49 giesmės originalios, kitos – vertimai iš vokiškų originalų. Dalis verstų ir originalių giesmių (iš viso 52) tiesiog perimta iš lietuviškų šaltinių. 50 giesmių (žinomų to meto kunigų Gotfrydo Ostermejerio, Kristijono Lovyno ir Povilo Šrederio) perspausdinta iš 1781 metais išleisto, bet iki šių neišlikusio Ostermejerio giesmyno *Giesmes šwentos Bažnycoje ir Namej' giedojamos (1781)* (plačiau Strungytė-Liugienė 2014, 39–48). Mertikaičio giesmyno sąsają su Ostermejerio giesmynu liudija ne tik antriniuose šaltiniuose pateikiama informacija (Milkaus pastaba 1806 metais išleisto giesmyno prakalboje). Reikšmingų ir svarbių duomenų pateikia ir giesmių kalbos tyrimai. Dvasininkų (t. y. Gotfrydo Ostermejerio, Povilo Šrederio ir Kristijono Lovyno) giesmių rašyba, fonetika ir morfologija remiasi Ostermejerio gramatikoje (1791) aprašytais principais. Kitoje giesmių grupėje – pasauliečių Mertikaičio, Jurkšaičio, Demkio ir anoniminių autorių verstose ar kurtose giesmėse – rašyba labiau fonetinė, variantiškesnė, esama šnektos ypatybių (plačiau žr. Strungytė-Liugienė 2014, 53–70).
3. Keliamą hipotezę, kad trys anoniminės giesmės *MerG* „Mans Jezau, kurs pirm Smerczo“ (64, nr. 30, vok. J. J. Rambacho originalas „Mein Jesu, der Du vor dem Scheiden“), „Jau, Jezau, atsigult noredams“ (65, nr. 31), „Žmonu Waikai, apdumokit Gala sawo“ (250, nr. 104) galėtų būti susijusios su Ostermejerio giesmynu (1781). Pažymėtina, kad giesmių minėtais pavadinimais nebuvo XVIII amžiuje spausdintuose lietuviškuose Adomo Meisnerio, Bernardo Andersono, Dovydo Gotfrydo Zudnachovijaus ir Kristijono Lovyno giesmynečiuose (žr. Ostermeyer 1793, 151–152) ir bažnytiniuose to meto Mažosios Lietuvos giesmynuose.
4. Į akis krinta anoniminėse giesmėse vartojamos rašybos ir morfologijos ypatybės, kurios pasižymi formų pastovumu, mažesniu polinkiu į variantus, tarminių elementų nebuvimu. Kitaip sakant, giesmės skirtingos dvasininkų giesmių grupei (Strungytė-Liugienė 2014, 71–74).
5. Anoniminių giesmių ortografijos ypatybės sutampa su dvasininkų giesmių ypatybėmis. Štai keletas jų:
 - Šiose giesmėse gana nuosekliai laikomasi principo didžiųjų raidžių rašybą taikyti tik daiktavardžiams, išskyrus išimtinus atvejus.

- Vartojama to meto gramatikose rekomenduota prieviksnių rašyba. Antrasis dvibalsio dėmuo yra *y*, o ne *i*, (plg. *Menkay 65, amžinay 66, ilgay 250, tankiey 251*).
 - Anoniminėse giesmėse užfiksuotos iš kilmės rašomos liepiamosios nuosakos sg. ir pl. formos, pvz.: *dengk 66, pafielgkite 252, wengkime 255, elgkimes 255, begkim 255*. Tokia rašyba pasižymi dvasininkų tekstai, tačiau ji neužfiksuota pasauliečių giesmėse.
6. Giesmių morfologijos ypatybės artimos dvasininkų giesmių grupės tekstams. Štai keletas jų:
- Vyriskosios giminės įvardžiutinių būdvardžių, dalyvių nom. pl. galūnėje yra *-ji*, plg.: *Paikieji 250, Durnieji 250, nelabieji 250, mielieji 252, Sergantieji 251*. Su *-jie* ir *-je* (plg. *Aklejie 263, Szwenteje 271*), užfiksuotų pasauliečių tekstuose, nepastebėta.
 - *ā* kamieno daiktavardžių vyriskosios giminės dat. pl. galūnėje turimas *-iemus*, plg. *Seniemus 251, Smer-telnievus 251*. Su galūne *-ims* atvejų (plg. *Paikims 198, mažims 271*), rastų pasauliečių giesmėse, nėra.
 - Savybinių įvardžių ir *i* kamieno daiktavardžių iness. sg. galūnėje yra *-ije, -ij'*, plg.: *Smertije 251, 252, 253, Szirdij' 66, tawije 66*. Pavyzdžių su *-(e)je* nerasta, plg. pasauliečių *Szirdieje 48, Aufieje 291, ugniej 262*.
 - Tekstuose nėra vardažodžių iness. sg. ir veiksmažodžių praes. 3 ir praet. 3 trumpinimo, kuris užfiksuotas pasauliečių giesmėse, plg. *Sermego, sermėgoje' 104, Bazniczo, bažnyčioje' 58, waito, vaitoja' 2, Atjo 2, atjojo'.*

Išvada: 1) Anoniminių giesmių autoriai ir vertėjai buvo raštingi žmonės, perpratę to meto oficialiosios rašomosios kalbos polinkius; 2) giesmių ortografijos ir morfologijos ypatybės atitinka dvasininkų Ostermejerio, Lovyno ir Šrederio tekstų ypatybes. Taigi giesmes „Mans Jezau, kurs pirm Smerczo“, „Jau, Jezau, atfigult noredams“, „3monu Waikai, apdumokit Gala fawo“ Mertikaitis su menkais redakciniais įsikišimais galėjo perimti iš Ostermejerio giesmyno, nors neatmestina, kad tekstus surinkimininkų giesmyno sudarytojui galėjo įteikti ir mums nežinomi dvasininkai.

Šaltiniai ir literatūra

Strungytė-Liugienė Inga, 2014: *XIX amžiaus pirmosios pusės surinkimininkų giesmynų istorija (genezė ir kalba)*, daktaro disertacija.

MerG – [Kristijonas Endrikis Mertikaitis,] *Wiffokies Naujes Giefmes arba Ewangeliški Pfalmi, kuros ikšolei kaip po wiena kaip ir po kelles, i mažas Knygeles Surašytas Buwa, Dabbar alle wienas Knygas furinktas ir pagal norejima kelliu Nūbaznu Dušiu i Druka Padūtas. Antrū kartū Išpauftas. Tilžė, 1817.*

Raštą išspauftas prie Endrikis Pofit Karališkis Druckorus ir Knygininkas. LNB RKRS: A4/817.

[Gottfried Ostermeyer,] *Erste Littauische Liedergefichte, ans Licht gestellet von Gottfried Ostermeyer, der Trempenfchen Gemeine Paftore feniore und der Kōnigl. Deutfschen Gefellfchaft zu Kōnigsberg Ehrenmitglied. Kōnigsberg, gedruckt mit Driefftfschen Schriften. 1793.*